

Història mèdica i esportiva de Toulouse-Lautrec

Dr. R. Balius i Juli

Recentment, a les darreries del 1985, una exposició a Barcelona, que actualment es troba al "Museum of Modern Art" de New York, presentava la gairebé totalitat dels cartells, juntament amb els corresponents esbossos i teles preparatòries d'Henri de Toulouse-Lautrec, procedents del "Musée d'Albi". Toulouse-Lautrec és sempre personatge d'actualitat que interessa tant per la seva extensa i esplèndida obra, com potser de forma força morbosa per la seva vida dissoluta o per la seva, per a molts misteriosa, malaltia.

En aquest estudi, sense entrar a valorar les característiques artístiques, sobrerament reconegudes, ens proposem analitzar la seva patologia i al mateix temps comentar les seves afeccions esportives, ben reflectides en la seva obra.

Henri-Marie-Raymond de Toulouse-Lautrec, nasqué el 24 de novembre del 1864 a la ciutat d'Albi, del Llenguadoc. Era fill del comte Alphonse-Charles de Toulouse-Lautrec i de la comtessa Adèle Tapié de Céleyran, matrimoni entre cosins germans (les mares eren germanes), fet creiem transcendent en l'origen de la malaltia que ben aviat va manifestar-se.

El petit Henri va créixer en un ambient d'aristocràcia rural on la caça i l'equitació constituïen la part fonamental de la vida diària. Cap el 1872 la família es trasllada a París, on el seu pare el portà gairebé tots els dies a "l'École d'Equitation Duphot", a l'hipòdrom o al zoològic i freqüentment al taller de René Princeteau, pintor sord-mut, expert en cavalls. Toulouse-Lautrec té nou anys, es ja un excel·lent dibuixant —els primers dibuixos que es conserven són escenes eqüestres i de caça—, malaltís i delicat. Visita balnearis Pirinencs i per una carta a la seva àvia, datada el 1877, sabem el tractaven amb electroshocs (?), que s'havia guarit d'una malaltia de la cama dreta, però que coixejava de l'esquerra, necessitant a vegades un bastó per recolzar-se. En aquesta situació pel maig de l'any 1878, durant una visita a Albi, cau en intentar

aixecar-se d'una cadireta ajudant-se amb el bastó, trencant-se el fèmur esquerre. Trigà molts mesos en obtenir el guariment, durant els quals pinta i dibuixa intensament. L'estiu del 1879, mentres passejava amb la seva mare cau per segona vegada i aquest cop es fractura el fèmur dret. Altra volta comença una llarga i penosa malaltia, perquè la lesió també sanà molt lentament.

Cap el 1880 és a Niça, convertit en una figura deforme, amb un cos normalment desenvolupat sobre unes cames gairebé rígides, fràgils i massa curtes, malformació que necessàriament influirà en la seva vida.

Són moltes les teories sobre la malaltia d'en Toulouse-Lautrec, que intenten situar-la dintre diferents diagnòstics corresponents a malalties òs-sies congènites.

Seedorff (1949), recolzant-se en les fractures patològiques, creu es tractava d'un cas d'*osteogènesi imperfecta*. Ara bé, Toulouse-Lautrec no tenia escleròtiques blabes, no era sord, no presentava protussions temporals (convexobàsia), ni alteracions vertebrals que expliquessin la seva petita alçada. A més, les fractures patològiques van produir-se tardanament, existint abans ja trastorns ossis; tampoc s'explica el petit tamany de les mans, que Ivette Guilbert, la cabaretista i cantant, considerava còmiques per la seva forma quasi quadrada. Fet essencial és el caràcter dominant, pràcticament constant, de l'*osteogènesi imperfecta*.

Tampoc pot acceptar-se el diagnòstic d'*acondroplàsia*, proposat per Sejournet (1955), ni el de *hipocondroplàsia* suggerit per Leri. Toulouse-Lautrec no presentava la típica deformitat craniofacial, ni la hiperlordosi dels acondroplàsics. L'*acondroplàsia* és una malaltia de transmissió dominant i mai és responsable de fractures patològiques.

Krabbe (1956, denomina *pseudoacondroplàsia* un procés mal definit relacionat amb el raquitisme

Fig. 1: Retrat i autocaricatures de Toulouse-Lautrec, on poden observar-se algunes de les malformacions facials esmentades en el text.

Fig. 2: Henri a cavall entre el seu pare i Princeteau. Dibuix de Renè Princeteau. 1874. Museu d'Albi.

vitamino-resistent, atribuint-li la patologia d'en Toulouse-Lautrec. És típic d'aquesta malaltia l'important curvatura dels ossos llargs, malformació que aquest no presentava i la transmissió dominant.

També es necessari refusar el diagnòstic de *displàsia poliepifisària*, proposat per Levy (1957), perquè aquesta malaltia mai no presenta les deformitats crànio-facials que Lautrec tenia i les displàsies *espondiloepifisàries tipus Morquio (osteochondrodistròfia familiar) o tipus Hurler (lipocondrodistròfia)*. Totes aquestes malalties no s'associen a fractures patològiques, presenten trastorns vertebrals les dues últimes i totes elles desenvolupen ràpidament artrosis greus; els malucs són les articulacions més alterades i difícilment l'agilitat demostrada per Toulouse-Lautrec adult, hauria estat compatible amb una artrosi d'aquesta localització. El caràcter dominant és

gairebé constant.

El 1962 Maroteaux i Lamy aïllen i descriuen una malaltia òssia condensant per la que proposen el nom de *picnodisostosi* (pynchos: dens; dys: defectuos; osteon: os), que sembla coincidir sintomàticament amb les alteracions patològiques d'en Toulouse-Lautrec. Clínicament és constant, encara que variable en magnitud, la insuficiència estatural. El subjecte adult medeix de 1,35 m. a 1,55 m.. L'alçada del tronc es força normal, perquè són les cames curtes i boterudes les responsables de la petita talla. El crani és relativament voluminós, amb les protuberàncies frontals prominents i la fontanel·la anterior àmpliament oberta, fins i tot a l'adult. El maxil·lar inferior es petit, l'angle mandibular desaparegut, perquè la branca horitzontal es continua amb la vertical i el mentó es troba deprimat. Mans i peus són curts, per aplàsia parcial de les terceres falanges dels dits. No són rares les fractures per fragilitat òssia, encara que habitualment són poc nombroses i tardanes. La malaltia és de transmissió recessiva autosòmica.

Existeixen testimonis que demostren que Toulouse-Lautrec tenia la fontanel·la oberta. Potzer per això a la majoria de fotografies el veiem amb barret que li protegeix el crani. A moltes caricatures es pot comprovar l'anormal forma del maxil·lar inferior. La estatura baixa, les cames curtes, les mans petites, les dues fractures patològiques, el

Fig. 4: Toulouse-Lautrec nedant (1899-1900).

Fig. 3: Toulouse-Lautrec disposant-se a llançar-se a l'aigua (1899-1900).

mentó deprimint i els pares cosins germans, semblen completar el quadre clínic de la picnodisostosi.

L'any 1884 Toulouse-Lautrec s'independitza i s'endinsa a l'ambient dels cafès-concert, teatres, balls i bordells, on al temps que treballa intensament comença a aficionar-se a la beguda. Al cabaret "Le Mirliton" coneix al chansonnier Aristides Bruant, que serà durant molts anys el seu millor amic. Les obres de Lautrec porten els noms de les cançons de Bruant i el cabaret és la seva primera sala d'exposicions.

A causa de les tares físiques derivades de la malaltia bàsica, Toulouse-Lautrec està apartat d'activitats esportives, encara que practica amb regularitat la navegació i la natació. Des de molt jove li entusiasma el mar. Era un excel·lent nedador, un bon remer i un competent navegant a vela. El seu amic Joyant, escriu al pare de Toulouse-Lautrec, després de la mort d'aquest, explicant-li que en certa ocasió actuà de patró d'un iot, guanyant la copa en disputa.

Toulouse-Lautrec cap el 1895 s'entusiasma pels medis de transport aleshores revolucionaris, l'automòbil i la bicicleta. Alguns dels seus amics, com el seu cosí germà Gabriel Tapié de Céleyran són pioners de l'automòbil.

Des que el 1889 Dumlop inventà el pneumàtic, el ciclisme és l'esport de moda a París i els velòdroms es converteixen en llocs d'encontre de la societat elegant. El més esportista dels seus amics és Tristan Bernard, cap de redacció de "Le Journal del Vélocipédistes", advocat, autor dramàtic i humorista, expert en cavalls i des de 1895 director tècnic del Velòdrom de Buffalo, a Neuilly i del Velòdrom del Sena, on introdueix la campana per a donar la sortida i anunciar l'última volta.

"Lautrec -ha escrit Tristan Bernard- era un habitual fervent del velòdrom. Venia a buscar-me els diumenges, menjàvem junts i tot seguit ens dirigíem al Sena o al Buffalo. Jo el feia entrar a la "pelouse", entre els oficials. Però la majoria de vegades s'partava d'ells i se sentava sobre la gespa. Penso que el resultat de les curses l'interessava poc, però el marc i les gens l'apassionaven".

L'afecció ciclista inspira a Lautrec l'il·lustració de la tapa de la partitura d'una canço, "Floréal", lletra de Richepin i música d'un amic, en Desiré Duhau. A la cançoneta es critiquen els esforços dels ciclistes, ja que: "A l'hora de les dites amoroses -que exigeixen si més no descans- són més aviat abstencionistes- els ciclistes".

Els campions ciclistes el diverteixen tant com les estrelles del cafè-concert, freqüenta el barri dels corredors i realitza nombrosos retrats, litografies, dibuixos i pintures de tema ciclista. Vol persuadir a tots els seus amics de practicar la bicicleta. Alguns com Joyant i Bruant són consumats

Fig. 5: "L'automobilista". Litografia. 1898. Museu d'Albi.

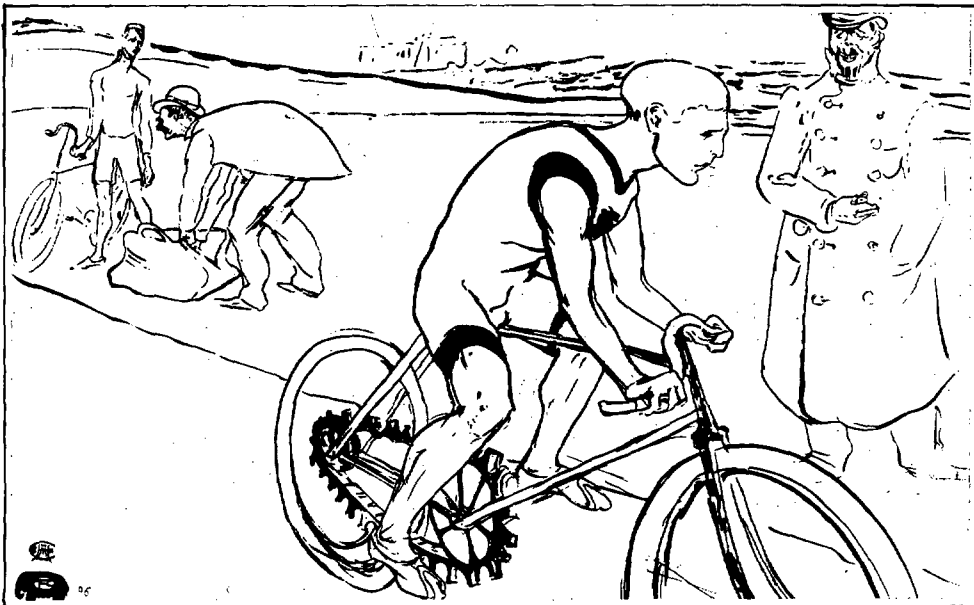
Fig. 6: "Bruant en bicicleta". Carrò. 1892. Museu d'Albi.

velocipedistes. El biògraf de Toulouse-Lautrec, Paul Leclercq en descriure un gravat que representa al famós ciclista americà Zimmerman, comenta aquest costum "d'alabar públicament les avantatges de l'entrenament esportiu, amb ex-

Fig. 7: "Zimmerman i la seva màquina". Litografia. 1898. Museu d'Albi.

Fig. 8: "Bicicletes Michael". Cartell. 1896. Museu d'Albi.

pressions curtes, plàstiques i determinants per a les quals tenia un talent especial".

Un dia del 1896 l'estació de Saint-Lazare és envaïda per una multitud de corredors, preparadors i afeccionats, carregats amb bicicletes i tàndems, que es disposen a omplir un tren que els portarà per Dieppe i Newhaven fins a Londres. Lautrec que acompanya l'equip de ciclistes "Michael" va provist d'un llapis, d'un album i d'una curiosa maleta allargada com una llonganissa, per a evitar arrossegar-la per terra. La competició londinenca havia estat organitzada per en Louis Bouglé, representant general de l'empresa de bicicletes i cadenas Simpson. Bouglé que vesteïa a l'anglesa i s'anomena L.B. Spoke li demana a Toulouse-Lautrec un cartell per promocionar les noves cadenes de bicicleta. Un primer esbós, mostra l'angles Michael, amb un escuradents a la boca; el periodista esportiu Frantz Reichel prenent el temps, mentre que l'entrenador Choppy Waburton busca quelcom dins d'una bossa. Segons sembla, el pintor no coneixia bé les qualitats de l'aparell i pintà uns pedals que Spoke considerà defectuosos i refusà l'obra. Toulouse el fa imprimir pel seu compte, en tiratge limitat de 200 exemplars. Posteriorment realitzà un nou cartell, que representa al campió Constant Huret i els seus entrenadors en un tàndem, mentre que Tristan Bernard i Spoke, aquest amb barret fort, contemplen l'escena.

Cap el 1897, Toulouse-Lautrec ja no és capaç pràcticament de treballar sense l'eufòria de l'embriaguesa. Rarament està sobri i quan ho està es troba extremadament excitable. Cada cop és més minsa la producció artística. Després d'una crisi de delirium tremens i fractura d'una clavícula, a principis del 1898 es internat a una clínica psiquiàtrica privada. Gràcies a una cura radical de deshabituació, es recupera força ràpidament i torna a

Fig. 10: "El joquei". Litografia. 1899. Museu d'Albi.

Fig. 9: "Cadenes Simoson". Cartell. 1896. Museu d'Albi.

treballar. Durant l'estada al sanatori realitza la famosa serie sobre el Circ, en llapis de colors i les fantàstiques il·lustracions de les "Histoires Naturelles". Després d'una estada prop del mar que sembla reviscolar-lo, dedica una sèrie a escenes d'hipòdrom. És un ambient que coneixia perfectament des de la infantesa. Ja uns anys abans havia il·lustrat un conte esportiu que es titulava "Le Bon Jockey". La sèrie constava de quatre gràfiques esplèndides, entre les que destaca "le jockey", litografia en color única àmpliament editada.

El 1900, torna frenèticament a la beguda, és un home cansat de la vida que es deixa transportar indiferent en cadira de rodes per l'Exposició Universal de Paris. Deixa la "Ville Lumiere" i viu prop del mar durant l'estiu i després a la tardor a Burdeus. Pel març del 1901 ha de vèncer una crisi indeterminada que li resta força a les cames i per ell "Bacus i Venus són definitivament tabú". Poc temps després un atac d'apoplexia li produeix una hemiplexia. Traslladat al castell Malromé, mor el 9 de setembre de 1901, quan estava a prop de complir trenta set anys. L'endemà, el Comte Alfonsse comunica a René Princeteau la mort de l'Henri. Després d'alabar la bondat i amabilitat del seu fill i recordar els sofriments de la seva curta vida, acaba desitjant trobar-lo de bell nou en una altra vida, "on no es castigui el fruit de la mateixa sang, que no hauria d'haver-se unit en matrimoni".

La Chaîne Simpson

L.B. SPOKE
DIRECTEUR POUR LA FRANCE
25 Boulevard Haussmann.